

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 20 september 2024

Mål nr
Ö 1737-24

PARTER

Klagande

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

Motparter

1. AB Dagens Nyheter, 556246-8172

Gjörwellsgatan 30

112 60 Stockholm

2. Expressen AB, 556025-4525

105 16 Stockholm

3. Sveriges Television Aktiebolag, 556033-4285

105 10 Stockholm

4. Sydsvenska Dagbladets Aktiebolag, 556002-7608

205 05 Malmö

5. TV4 Aktiebolag, 556242-7152

115 79 Stockholm

Ombud för 1–5: Advokaterna UI och EK samt juristen GT

6. TT Nyhetsbyrån AB, 556564-5487

105 12 Stockholm

Ombud: Advokat JÅ

SAKEN

Edition

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut 2024-02-07 i mål

Ö 458-24

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

AB Dagens Nyheter tillerkänns ersättning av allmänna medel med 45 000 kr avseende ombudsarvode.

Expressen AB tillerkänns ersättning av allmänna medel med 45 000 kr avseende ombudsarvode.

Sydsvenska Dagbladets Aktiebolag tillerkänns ersättning av allmänna medel med 45 000 kr avseende ombudsarvode.

TV4 Aktiebolag tillerkänns ersättning av allmänna medel med 45 000 kr avseende ombudsarvode.

Sveriges Television Aktiebolag tillerkänns ersättning av allmänna medel med 45 000 kr avseende ombudsarvode.

TT Nyhetsbyrån AB tillerkänns ersättning av allmänna medel med 42 000 kr avseende ombudsarvode.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen ska förelägga AB Dagens Nyheter, Expressen AB, Sydsvenska Dagbladets Aktiebolag, TV4 Aktiebolag, Sveriges Television Aktiebolag och TT Nyhetsbyrån AB att till ansvarig åklagare vid Malmö åklagarkammare skyndsamt lämna ut allt bild- eller filmmaterial som upptagits av vid respektive mediebolag anställd eller frilansande fotograf på eller omkring Ramels väg, Rosengård i Malmö den 3 och 4 september 2023. Begäran omfattar inte material som tillsänts mediebolagen från andra källor eller identiteten på fotografierna. Den omfattar heller inte intervjumaterial.

Dagens Nyheter, Expressen, Sydsvenska Dagbladets, TV4, Sveriges Television och TT Nyhetsbyrån har bestritt riksåklagarens yrkande och begärt ersättning av allmänna medel för rättegångskostnader.

SKÄL

Bakgrund

1. En demonstrant brände en koran under en tillståndsgiven demonstration i Malmö den 3 september 2023. På kvällen samma dag och under natten mot den 4 september utbröt ett upplopp. Ett antal fotografer fanns på plats och fotograferade och filmade för nyhetsrapportering.

2. Med anledning av händelserna inleddes en förundersökning om grovt sabotage mot blåljusverksamhet, mordbrand och grov mordbrand. Inom ramen för denna förundersökning frågade förundersökningsledaren om mediebolagen var beredda att lämna ut sitt råmaterial från händelserna. Efter att de, med hänvisning till bl.a. skyddet för uppgiftslämnare, förklarat sig inte vara beredda att göra det begärde åklagaren edition av materialet hos tingsrätten.
3. Tingsrätten avslog åklagarens begäran. Hovrätten har fastställt tingsrättens beslut.
4. Efter åklagarens begäran om edition har flera personer åtalats och dömts för delaktighet i brott som begicks under upploppet. Bevisningen bestod bl.a. av filmmaterial från polisens kameraövervakning.
5. Riksåklagaren har upplyst att förundersökning alltjämt pågår med anledning av upploppet och att det finns andra personer än de som har åtalats som är skäligen misstänkta för delaktighet i brottslighet under upploppet. Det begärda materialet skulle även kunna avslöja hittills oidentifierade gärningsmän.
6. I Högsta domstolen är det endast aktuellt att pröva begäran med avseende på brottsmisstankar som är föremål för den fortfarande pågående förundersökningen.

Vad målet gäller

7. Målet gäller förutsättningarna för att under en förundersökning, med stöd av 23 kap. 14 § rättegångsbalken, förelägga mediebolag att lämna ut film och fotografier från nyhetsbevakningen av en händelse där brott misstänks ha förekommit.

Edition och exhibition

8. I 38 kap. rättegångsbalken finns bestämmelser om tillhandahållande av skriftliga handlingar som på grund av sitt innehåll har betydelse som bevis (edition). Motsvarande bestämmelser om tillhandahållande av föremål finns i 39 kap. (exhibition).

9. Begreppet skriftlig handling har i rättspraxis getts en vidsträckt innebörd och omfattar även elektroniskt lagrad information, t.ex. datafiler av olika slag och information som finns lagrad i s.k. molntjänster. Ett editionsföreläggande kan avse tillhandahållande i elektronisk form av elektroniskt lagrad information. (Se främst ”Loggfilerna” NJA 1998 s. 829, ”SIE4-filerna” NJA 2020 s. 373 och ”Årsopgørelserna” NJA 2022 s. 249.)

10. Skillnaden mellan edition och exhibition beskrivs ibland som att edition avser handlingar – i vidsträckt bemärkelse – som till sitt intellektuella innehåll kan vara av betydelse som bevis medan exhibition avser fysiska objekt som i sig är av sådan betydelse (jfr t.ex. Per Olof Ekelöf m.fl., Rättegång IV, 2016, version 7, JUNO, s. 256). Högsta domstolen har i rättsfallen ”Kvarteret Järnet” NJA 1981 s. 791 och ”Videobandet” NJA 1992 s. 307 behandlat yrkanden om tillhandahållande av filmat material enligt bestämmelserna i 39 kap.

11. Bestämmelserna om edition och exhibition är i sak i allt väsentligt överensstämmande (se även p. 15 i det följande).

12. Som allmänna förutsättningar för edition och exhibition gäller att det som efterfrågas ska vara avgränsat och identifierbart samt att det ska kunna antas ha betydelse som bevis. Även förhållandevis allmänt hållna yrkanden kan godtas och det är tillräckligt att omständigheterna talar för att

handlingen eller föremålet i vart fall får ett visst mindre bevisvärde (se t.ex. ”Kreditakten” NJA 1998 s. 590 I, ”Fakturorna och editionen” NJA 2014 s. 651 p. 8 och ”Personalliggaren” NJA 2023 s. 1133 p. 7).

13. Prövningen av ett yrkande om edition eller exhibition ska innefatta en avvägning av sökandens intresse av att få del av det som efterfrågas och innehavarens intresse av att inte lämna ut det (jfr t.ex. ”Personalliggaren” p. 8 med vidare hänvisningar). En viktig faktor vid denna intresseavvägning är vilken betydelse i bevishänseende som det som efterfrågas kan antas ha. Vid edition eller exhibition i brottmål bör hänsyn tas även till hur allvarlig den misstänka brottsligheten är.

14. De intressen som talar mot ett utlämnande kan vara av skilda slag och ha olika tyngd. Såvitt gäller journalistiskt material bör det i intresseavvägningen beaktas att en skyldighet att lämna ut sådant material, principiellt sett, utgör ett ingrepp i pressfriheten som kan påverka förutsättningarna i stort för pressens informationsinhämtning och arbetsmetoder. Mediebolag har därför i allmänhet ett legitimt och starkt intresse av att inte lämna ut sådant material. Detta intresse – som ytterst går tillbaka på det allmänna och av rättsordningen skyddade intresset att värna en fri och oberoende press – gör sig gällande med särskild styrka när det är fråga om källskyddat material, men är inte begränsat till sådant material (jfr artikel 10 i Europakonventionen och Europadomstolens avgörande *Nordisk Film & TV A/S v. Denmark* [dec.], no. 40485/02, ECHR 2005-XIII). Intresset av att skydda även sådant journalistiskt material som inte är källskyddat har stor tyngd men måste vägas mot de omständigheter som i det enskilda fallet talar för att materialet lämnas ut. Materialets innehåll och det sätt som det har inhämtats på är då av betydelse.

Undantag från editions- och exhibitionsplikt

15. I 38 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken föreskrivs undantag från editionsplikten. Bland annat gäller att en person inte är skyldig att lägga fram en skriftlig handling om dess innehåll kan antas vara sådant som personen enligt 36 kap. 5 § inte får höras som vittne om, det s.k. frågeförbudet. I 39 kap. 5 § första stycket anges att bestämmelserna i 38 kap. 2 § gäller också i fråga om skyldighet att förete skriftlig handling för syn. I rättsfallen ”Kvarteret Järnet” och ”Videobandet” har Högsta domstolen tillämpat den hänvisningen analogt beträffande filmmaterial.

16. Enligt 36 kap. 5 § sjätte stycket får den som har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen, som utgångspunkt, inte höras som vittne om förhållanden som tystnadsplikten avser. Tystnadsplikten skyddar identiteten på pressens källor och utgör sålunda en del av meddelarfriheten, som innebär att var och en ska ha rätt att lämna uppgifter till media utan att riskera att bli utsatt för bestraffning eller annat obehag från det allmännas sida (se 1 kap. 7 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 10 § yttrandefrihetsgrundlagen). Meddelarfriheten gäller dock endast för uppgifter som lämnas i syfte att de ska offentliggöras i en grundlagsskyddad medieform och endast om uppgifterna lämnas till vissa utpekade representanter för massmedia (jfr bl.a. ”Kvarteret Järnet” och ”Den inspelade föreläsningen” NJA 2000 s. 355).

17. I vissa situationer får tystnadsplikten vika. Bland annat gäller plikten inte om det av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att en uppgift om en identitet lämnas vid ett vittnesförhör eller förhör med part under sanningsförsäkran (se 3 kap. 4 § första stycket 5 tryckfrihetsförordningen och 2 kap. 4 § första stycket 5 yttrandefrihets-

grundlagen). Bevisningen ska då inte lämpligen heller kunna föras på annat sätt (jfr prop. 1975/76:204 s. 111 f. och prop. 1990/91:64 s. 101 f.).

18. Endast om förutsättningarna är sådana att tystnadsplikten får ge vika kan ett yrkande om edition eller exhibition med motsvarande omfattning bifallas (se ”Annonserna i GP” NJA 2003 s. 107). Om det inte finns så starka skäl men det bedöms att det efterfrågade materialet innehåller delar som inte omfattas av tystnadsplikt, kan det förordnas att endast det oskyddade innehållet ska överlämnas. Att det kan innebära visst arbete för innehavaren att undanta skyddade delar utgör inget hinder mot edition eller exhibition men kan beaktas vid den intresseavvägning som alltid ska göras. (Jfr ”Loggfilerna” och ”Trisskrapningarna” NJA 2023 s. 211 p. 44.)

19. Ett skydd för pressens källor följer också av artikel 10 i Europakonventionen. I Europadomstolens praxis i anslutning till den artikeln har intresset av att pressens källor inte avslöjas tillmätts stor vikt. I flera mål har det intresset ansetts väga tyngre än de brottsutredande myndigheternas intresse av att få tillgång till visst material (se t.ex. *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands*, no. 39315/06, 22 November 2012 och *Nagla v. Latvia*, no. 73469/10, 16 July 2013).

Särskilt om edition och exhibition under förundersökning

20. En förundersökningsledare kan begära edition eller exhibition under förundersökningen (se 23 kap. 14 § andra stycket rättegångsbalken). Vid bifall till en sådan begäran kan rätten förordna att det som efterfrågas ska lämnas direkt till förundersökningsledaren (se 38 kap. 5 §, jfr NJA II 1943 s. 501). Det gäller oavsett om det är en handling eller ett annat föremål som ska tillhandahållas (se 39 kap. 5 § andra stycket som hänvisar till 38 kap. 5 §).

21. Huvudregeln är att det krävs att förundersökningen har kommit så långt att någon är skäligen misstänkt. Åklagaren kan alltså i normalfallet inte få till stånd ett föreläggande i syfte att få fram identiteten på den som har begått de brott som förundersökningen avser. Det hänger samman med att det annars skulle finnas en risk för att ett föreläggande riktas mot en person som senare kan komma att bli misstänkt, vilket skulle kunna stå i strid med den misstänktes rätt att inte belasta sig själv (se artikel 6 i Europakonventionen, jfr ”Annonserna i GP”).

22. Undantagsvis är det emellertid numera möjligt att begära edition eller exhibition även när det inte finns någon som är skäligen misstänkt för de brott som förundersökningen omfattar. Det ska då vara uppenbart att den som föreläggandet riktas mot inte kan komma att bli misstänkt för dessa brott (23 kap. 14 § tredje stycket). Motsvarande får anses gälla när förundersökningen visserligen har kommit så långt att någon är skäligen misstänkt men det begärda materialet kan komma att innebära att ytterligare personer misstänks för brott som utreds inom ramen för förundersökningen.

23. Undantaget från kravet på att det ska finnas en skäligen misstänkt infördes mot bakgrund av rättsfallet ”Husrannsakan på Aftonbladet” NJA 2015 s. 631, där Högsta domstolen bedömde att det i allmänhet inte är möjligt att använda husrannsakan för att genom beslag komma åt information som finns på en elektronisk informationsbärare hos en tidningsredaktion. Syftet med att införa undantaget i 23 kap. 14 § tredje stycket var bl.a. att möjliggöra för åklagaren att i sådana situationer i stället få tillgång till den eftersökta informationen genom edition eller exhibition (jfr p. 38 i Högsta domstolens avgörande).

24. I förarbetena framhölls att ändringarna inte var avsedda att påverka den invändningsrätt som tidningsredaktioner och andra har att göra gällande att det är fråga om källskyddat material som inte bör lämnas ut (se prop. 2021/22:119 s. 159).

25. Däremot gjordes i det sammanhanget inga uttalanden om i vilken utsträckning journalistiskt material i övrigt skulle åtnjuta ett särskilt skydd mot edition eller exhibition under förundersökning. Det ska dock alltid göras en avvägning mellan skälen för åtgärden och de intressen som talar däremot. När begäran hos en domstol avser journalistiskt material är det – mot bakgrund av de allmänna återverkningar som ett utlämnande kan få (jfr p. 14) – särskilt angeläget att åklagaren förser domstolen med ett underlag som gör det möjligt att bedöma tyngden i de intressen som talar för ett utlämnande. I detta ligger att domstolen också ska kunna säkerställa att det material som ska lämnas ut inte är mer omfattande än vad som är motiverat med hänsyn till ändamålet med begäran.

Bedömningen i detta fall

26. Med hänsyn till det efterfrågade materialets karaktär bör begäran behandlas enligt bestämmelserna i 39 kap. rättegångsbalken (jfr p. 10).

27. Det material som efterfrågas kan antas ha betydelse som bevis och det får anses vara identifierat med tillräcklig grad av precision (jfr p. 12).

28. Att även ytterligare misstänkta kan komma att identifieras om materialet lämnas ut utgör inget hinder mot exhibition, eftersom det är uppenbart att de som begäran riktar sig mot inte kan bli misstänkta för de aktuella brotten (jfr p. 22).

29. Enligt vad som framkommit innefattar mediebolagens material från händelserna intervjuer med personer som åtnjuter anonymitetsskydd. I Högsta domstolen har det emellertid klargjorts att de delarna av materialet

inte omfattas av åklagarens begäran. Inte heller omfattar begäran identiteten på fotografierna. Det har inte framkommit att materialet i övrigt innehåller något som omfattas av tystnadsplikten i 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen. De personer som har filmats eller fotograferats när de – utan att kommunicera med representanter för massmedia – befinner sig i folksamlingen kan inte anses medvetet ha lämnat uppgifter för publicering eller offentliggörande i program. Därmed är de inte att betrakta som meddelare i grundlagarnas bemärkelse (jfr p. 16).

30. Så som begäran har avgränsats utgör källskyddet således inte något hinder mot bifall. Frågan blir då om mediebolagens intresse av att inte lämna ut materialet ändå väger tyngre än åklagarens intresse av att få tillgång till det.

31. Vid denna avvägning ska det till en början beaktas att intresset av pressens frihet väger tungt och att även enstaka ingrepp kan få återverkningar i ett större perspektiv.

32. Åklagarens framställning avser material som har inhämtats i publicistiskt syfte och som mediebolagen i grunden har ett legitimt och starkt intresse av att inte behöva lämna ut (jfr p. 14). Något generellt hinder mot att journalistiskt material görs till föremål för exhibition finns emellertid inte i lagstiftningen utan bestämmelserna om edition och exhibition under förundersökning har tvärtom konstruerats med bl.a. just sådant material i åtanke (jfr p. 23).

33. Det ska därför göras en avvägning mot intresset av att material lämnas ut. Vid intresseavvägningen ska det beaktas att den pågående förundersökningen avser allvarlig brottslighet riktad både mot enskilda personer och viktiga samhällsfunktioner. Det allmänna intresset av att utreda och lagföra brotten är starkt. Den typ av bevisning som det är fråga om, film och fotografier, är typiskt sett central i utredningar om brottslighet

av aktuellt slag. Åklagare har alltså ett legitimt intresse av att samla in sådan bevisning oavsett vem som har framställt den. Det förhållandet att polisen har visst eget filmmaterial och att andra personer redan har dömts för sin inblandning i händelserna föranleder ingen annan bedömning.

34. I detta fall gäller åklagarens begäran om exhibtion ett omfattande bild- och filmmaterial avseende händelser med en tämligen vid avgränsning i tid och rum. Vilka konkreta gärningar som återstår att utreda inom ramen för den fortsatta förundersökningen har inte preciserats, varken genom närmare angivande av tid och plats eller på något annat sätt. När det gäller det vidare angivna syftet med begäran – att identifiera ytterligare gärningsmän – kan ingen annan slutsats dras än att det ännu inte föreligger några konkretiserade brottsmisstankar.

35. Vid dessa förhållanden är det inte möjligt att ta ställning till om hela eller endast mindre delar av det efterfrågade materialet är relevant för den fortsatta utredningen (jfr p. 25). För att kunna bedöma om intresset av att utreda och lagföra ytterligare misstänkt brottslighet vid den aktuella händelsen uppväger motstående intressen måste också allvaret hos de brottsmisstankar som den efterfrågande bevisningen ska styrka kunna värderas (jfr p. 13). Detta låter sig knappast göras med mindre än att brottsmisstankarna har närmare preciserats med avseende såväl på brottsrubricering som tid och rum.

36. Mot denna bakgrund saknas förutsättningar för att bifalla begäran. Överklagandet ska därför avslås.

37. Vid denna bedömning har mediebolagen rätt till ersättning av allmänna medel för sina kostnader i Högsta domstolen (jfr 31 kap. 2 § rättegångsbalken).

38. Det belopp som TT begärt är skäligt. Det belopp som vart och ett av övriga mediebolag, som alla företräts av samma ombud, bör tillerkännas ska skäligen bestämmas till 45 000 kr.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Svante O. Johansson, Johan Danelius (referent, skiljaktig), Anders Perklev och Margareta Brattström (skiljaktig)
Föredragande har varit justitiesekreteraren Charlotta Hallgren

SKILJAKTIG MENING

Justitieråden Johan Danelius, referent, och Margareta Brattström är skiljaktiga och anser att riksåklagarens överklagande ska bifallas. De anser att punkterna 31–36 i skälen ska ha följande lydelse.

31. För att en sådan intresseavvägning ska kunna göras krävs att åklagaren förser domstolen med ett underlag som gör det möjligt att bedöma tyngden i de intressen som talar för ett utlämnande (jfr p. 25). I förevarande fall har åklagaren förvisso inte närmare preciserat vilka konkreta gärningar som återstår att utreda men det framgår vilka brottsrubriceringar som förundersökningen avser samt, om än inte på detaljnivå, tid och plats för de misstänkta brotten. De uppgifter som har lämnats om brottsmisstankarna får anses vara tillräckliga för att en intresseavvägning ska kunna göras.

32. Vid denna intresseavvägning ska det till en början beaktas att den pågående förundersökningen avser allvarlig brottslighet riktad både mot enskilda personer och viktiga samhällsfunktioner. Det allmänna intresset av att utreda och lagföra brotten är starkt. Den typ av bevisning som det är fråga om, film och fotografier, är typiskt sett central i utredningar om brottslighet av aktuellt slag. Åklagares intresse av att få del av materialet väger alltså tungt. Det förhållandet att polisen har visst eget filmmaterial och att andra personer redan har dömts för sin inblandning i händelserna föranleder ingen annan bedömning.

33. Mot detta ska ställas att det är fråga om material som har inhämtats i publicistiskt syfte och som mediebolagen med hänsyn till pressfriheten i grunden har ett legitimt och starkt intresse av att inte behöva lämna ut (jfr p. 14). Något generellt hinder mot att sådant material görs till föremål för exhibition finns emellertid inte i lagstiftningen utan bestämmelserna om

edition och exhibition under förundersökning har tvärtom konstruerats med bl.a. just sådant material i åtanke (jfr p. 23). Intresset av att mera allmänt skydda journalistiskt material kan då, i en situation som den förevarande, inte vara tillräckligt för att avslå en begäran om exhibition. Det måste krävas att det finns ett beaktansvärt skyddsintresse som specifikt gör sig gällande i förhållande till det som åklagaren efterfrågar i det enskilda fallet.

34. I detta fall talar varken materialets innehåll eller det sätt som det har inhämtats på med någon särskild styrka mot exhibition. Det handlar om filmning och fotografering på en allmän plats av händelser som har kunnat bevittnas och dokumenteras av var och en. De personer som har befunnit sig på platsen har haft anledning att räkna med att det som hände där skulle komma att utredas av polis och åklagare. Ett utlämnande skulle inte innebära att några särskilda journalistiska arbetsmetoder eller dylikt röjs.

35. Vid bedömningen ska det även beaktas att det innebär ett visst merarbete för mediebolagen att skilja ut de delar av materialet som inte omfattas av begäran (jfr p. 18). Det kan dock inte anses medföra att ett exhibitionsföreläggande blir oproportionerligt.

36. Mot denna bakgrund gör Högsta domstolen bedömningen att det inte finns något hinder mot att förelägga mediebolagen att tillhandahålla efterfrågat material och att åklagarens intresse av att få tillgång till det, vid en samlad bedömning, väger tyngre än mediebolagens intresse av att inte lämna ut det.

Överröstade i denna del är vi i övrigt ense med majoriteten.
